

<https://doi.org/10.30563/turklad.1173862>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types	: Araştırma Makalesi / Research article
Geliş Tarihi / Received date	: 11.09.2022
Kabul Tarihi / Accepted date	: 16.11.2022
Yayın Tarihi / Date published	: 20.12.2022

Atıf / Citation

Uçar, İ. (2022). Sönmez’de Sönmeyen Ateş: Vatan. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD)*. 6. Cilt, 2. Sayı, 317-326.

SÖNMEZ’DE SÖNMEYEN ATEŞ: VATAN

The unquenchable fire in Sönmez: Homeland

İLHAN UÇAR¹

Öz

Her insan üzerinde bağımsız olarak yaşayabileceği bir coğrafya ister. Ancak coğrafya vatana dönüştürülemediği sürece hep geçicidir. Coğrafyanın da vatana dönüşebilmesi için üzerinde yaşayan insanların her alanda mücadele vermesi gerekir. Bu dönemlerde insanları uyandıran, onlara millî duyguların heyecanını kazandıran kesim, elbette ki şairler ve yazarlardır.

Şairler yazdıkları şiirlerin içerikleriyle anılırlar. Türk edebiyatında yazdıkları şiirlerin içerikleriyle birtakım şairler “vatan şairi” olarak anılmışlardır. Anadolu Türk edebiyatında Nâmık Kemal, Mehmet Akif, Yahya Kemal, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul gibi şairler, millî düşüncüyü ön plana çıkararak millî şair / vatan şairi unvanlarıyla anılmaktadırlar. Azerbaycan Türk edebiyatında ise mevcut şairlerin birçoğu millî şair / vatan şairi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bahtiyar Vahapzade, Kerim Meşruteçi (Sönmez), Samet Vurgun, Mehmet Araz, Mehmet Aslan, Mehmet İsmail, Nebi Hezri ve benzeri şairlerde görülen vatani her şeyden üstün tutmak düşüncesi, emperyalist dünya düzeninde bir abide gibi yükselmektedir.

Kerim Meşruteçi (Sönmez), Tebriz’de doğmuş, büyümüş, Kuzey’de kalan Azerbaycan topraklarını, yaşadığı topraklarla birlikte vatan bilmiştir. Şiirlerinde ağırlıklı olarak, vatan, anavatan, dil, aile, soy ve diğer millî değerler üzerinde durmuştur. Bu değerlerin korunması ve yükseltilmesi için en coşkulu mısralarını söylemiştir. “Odlar ülkesi şairi” Sönmez, şiirlerinde yaktığı vatan ateşini hep canlı tutmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sönmez, Kerim Meşruteçi, Vatan, Odlar Ülkesi, Azerbaycan

¹ Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sakarya/TÜRKİYE
El-mek: iucar@sakarya.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8930-5756>.

Abstract

Each person wants a geography on which they can live independently. However, geography is always temporary unless it can be turned into a homeland. In order for the geography to become a homeland, the people living on it must struggle in every field. Of course, poets and writers are the people who awaken people in these periods and give them the excitement of national feelings.

Poets are known for the content of the poems they wrote. In Turkish literature, some poets have been called "poet of the homeland" with the contents of the poems they wrote. In Anatolian Turkish literature, poets such as Nâmık Kemal, Mehmet Akif, Yahya Kemal, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul are referred to with the titles of national poet / homeland poet by bringing national thought to the fore. In Azerbaijani Turkish literature, many of the existing poets appear as national poets / homeland poets. The idea of keeping the homeland above everything, seen in Bahtiyar Vahapzade, Kerim Meşruteçi (Sönmez), Samet Vurgun, Mehmet Araz, Mehmet Aslan, Mehmet İsmail, Nebi Hezri and similar poets, rises like a monument in the imperialist world order.

Kerim Meşruteçi (Sönmez) was born and grew up in Tabriz, and he considered the lands of Azerbaijan in the north, together with the lands he lived in, as his homeland. In his poems, he mainly focused on homeland, motherland, language, family, lineage and other national values. He sang his most enthusiastic lines for the protection and promotion of these values. Sönmez, "Poet of the land of fire", has always kept the fire of the homeland he lit in his poems.

Keywords: Sonmez, Kerim Meşruteçi, Homeland, Land of Fires, Azerbaijan

1. Kerim Meşruteçi (Sönmez)

Kerim Meşruteçi (Sönmez), 1928 yılında Tebriz'de dünyaya gelir. İlköğrenimi tamamladıktan sonra, bir süre dokumacılık fabrikasında çalışır. Sonraki yıllarda akşam kurslarına devam ederek, orta öğrenimini tamamlar. Bir bankada çalışırken de Tahran Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirmiştir. Şairin "Ağır İller", "İsa'nın Son Şamı" ve "Garanguş Yazı Gözler" isimli şiir kitapları vardır (Sönmez, 1989:229). Garanguş Yazı Gözler eserinde belirtilen bu kitapların haricinde "Bu yaşda", Şiirler (2002), "Şair Oğlum" Heyderbaba Dağından Şehriyara Cevab (2007), "Şeh Muncuğu" (1995), "Üçüncü göz" (Tarih yok), "Hesret Çelengi" (2002) adlı eserleri de bulunmaktadır.

2. Giriş

Coğrafyayı vatana dönüştüren birtakım duygular vardır. Bu duygular olmadan toprağın vatan olması, olsa dahi varlığını devam ettirmesi mümkün değildir. Adı il, ülke, memleket, vatan, yurt ne olursa olsun; içinde aynı duyguyu paylaşmış insanların hisleri vardır. O duygunun kelime karşılığı da sevgiden başka bir şey değildir. Vatan sevgisini en güzel terennüm edenler ise hiç elbetteki ki şairlerdir.

Şüphesiz ki vatan kimliğinin oluşması üzerinde yaşayan insanların bakış açısıyla orantılıdır. Vatana kutsallık kazandıran da üzerinde yaşayan insanların izdüşümüdür. Bireyin sahip olduğu duygular ve düşünceler bulunduğu mekâna da doğrudan yansır (Eliuz, 2010: 66).

İnsanların üzerinde bağımsız bir şekilde yaşadığı dönemlerde, değerini pek anlayamadığı vatan, sıkıntıya düşüldüğü zamanlarda en kuvvetli şekliyle kutsallığını hissettirir. Şairleri şair, liderleri lider yapan bu dönemlerdir. Şairler en hisli şiirlerini hep bu dönemlerde haykırışlar, liderler en veciz ifadelerini hep bu dönemlerde söylemişlerdir. Adı vatanla birlikte anılan Namık Kemal'in meşhur beytini mecliste okuyarak, en az o beyit kadar değerli kılacak

Atatürk'ün ifadesi tarihe önemli bir not düşmektedir:

“... Milletimiz bugün, bütün mazisinde olduğundan daha çok ve ecdadından daha çok ümit vardır. Bunu ifade için şunu arz ediyorum. Kendilerinin tabiri veçhile cennetten vatanımıza nıgehban olan merhum Kemal demiştir ki:

*Vatanın bağına düşman dayadı hançerini
Yok mudur kurtaracak bahtı kara maderini.*

İşte bende bu kürsüden bu meclis-i âlinin reisi sıfatıyla heyet-i âliyenizi teşkil eden bütün azanın her biri namına ve bütün millet namına diyorum ki:

*Vatanın bağına düşman dayasın hançerini,
Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini” (Köstüklü, 1991:605).*

Aslında Namık Kemal'in “*Vatanın bağına düşman dayadı hançerini / Yok mudur kurtaracak bahtı kara maderini*” mısraları bir umutsuzluğun, karamsarlığın ifadesi değildir. “Vatan Şairi” unvanı aldirtacak kadar vatana ve onun üzerinde yaşayanlara en kuvvetli inancı yaşayan şair, kendisini sürgüne gönderecek olan meşhur tiyatrosunda şu cümlelerle Anadolu insanına olan güvenini ortaya koymaktadır:

“*Ne yanlış itikatta imişim! Vatan yolunda ölecek kırk kişi yoktur sanırdım. Galiba düşman da Osmanlıları benim gibi görmüş!... Evet! Osmanlılar söz arasında vatani için kaydetmez kaygılanmaz görüyorlar; o kadar kaydetmezler gibi görünür ki, konuştuğum adamı taştan yapılmış resim zannedersin. Hele karşılarında bir düşman göster! Hele vatanın mukaddes topraklarını bir ecnebinin murdar ayağıyla çiğneyeceğini anlasınlar; işte o vakit halka başka bir hâl geliyor. İşte o vakit insan en miskin köylüyle benim aramda hiç fark bulamıyor” (Namık Kemal, 2019:38).*

Türk edebiyatında destanlarla başlayan toprak, yurt, vatan kavramları yüzyıllar boyu nesilden nesile yaşatılmış, ancak Namık Kemal'in şiirlerinde ve nesirlerinde bu kavramlar bir kilimin motifleri gibi işlenerek Batılı Türk edebiyatının oluşumunda gereken nefesi bularak daha bir anlamlı yaşamaya başlamıştır. Mehmet Akif, Yahya Kemal, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul gibi şair ve yazarlar, yüreklerinden gelen bu duyguyu en güzel sözcüklerle kalıcı hale getirmişlerdir.

3. Sönmez'de Vatan

Vatana olan millî aşk, sadece Türkiye'de yaşayan şairlerin ve yazarların değil, diğer Türk coğrafyalarında yaşayan Türklerle birlikte Azerbaycan'da yaşayan Türklerin de ortak sevdasıdır.

Vatan insanların üzerinde yaşayabildiği bir sığınak, karınlarını doyurduğu bir mekândan öte onları var kılan değerler ile kültürel yapının oluşturduğu bir kutsal mekandır. Üzerinde yaşanacak ve karın doyurulacak bir mekân olarak görmek hissiz ve millî duygulardan uzaklaşmış olan insanların bakış açısından başka bir şey değildir (Eliuz, 2010:68).

Her duygu sözü ne kadar şiir olarak nitelendirilebilir? O sözlerin şiire dönüşebilmesi için elbette taşınması gereken bazı değerlerin olması gerekmektedir. İşte Sönmez, o değerleri şiirine yansıtmış ve bu yönüyle şairlikte üst basamaklara tırmanmıştır. Bahtiyar Vahapzade onun şairliğini “Garanguş Yazı Gözler” adlı eserin girişinde şu cümlelerle ifade etmektedir: “*Belelikle biz bu şe'rlere adi şe'rlere kimi deyil öz haggı ugrunda ayağa galhmış halgın gönül neğmeleri kimi bahırığ. Bah, bu nökte de şair halgla birleşir onun düşünen beynine danışan diline çevrilir” (Meşruteçi, 1989: 6).*

Şairleri, yazarları tanımak için onlarla aynı dönemde yaşamak, yüz yüze görüşmek şart değildir. Onlar duygularını, düşüncelerini, şahsiyetlerini ve değer verdikleri kavramları, varlıkları eserlerine yansıtırlar. Dil ve vatan konusunda duyarlılığını bildiğimiz Meşruteçi, üç

kelimeyle hem şairliğini hem de duyarlı olduğu konuları ifade etmektedir:

“Üç kelimedir varlığımı bildiren

Bir menliyim bir vetenim bir dilim” (Meşruteçi, 1989: 71).

Sönmez, vatan ve dile karşı olan duygularını bir başka dörtlüğünde ise hasretliğini çektiği kavramlar olarak belirtmektedir:

“Yandırarsa gülü bülbül hesreti

Bülbülü de yandırır gül hesreti

Here vurgun bir eşge bir sevgiye

Men bir veten, bir ana, dil hesreti” (Meşruteçi, 1989: 74).

Azerbaycan cumhuriyet faziletini Türkiye’den önce tatmış, hatta Türkiye’den yaklaşık beş yıl kadar önce Mehmet Emin Resulzade, Türk dünyasının ilk cumhurbaşkanı olarak, Azerbaycan’ı vatan konumuna getirmiştir. Bu durum Resulzade’nin anıt mezarındaki kaidesinde de en güzel şekilde ifadesini bulmuştur: *“Cumhuriyetimiz milli demokratik devletçilik zemininde medeni ve kendi geleceğini tayininde çağdaşlığı esas almıştır. Bu nokta-i nazardan Cumhuriyetimiz, tarihteki ilk Türk Cumhuriyetidir.”* Resulzade’nin bir asır önce yükselttiği bayrak, belirli dönemlerde rüzgârından eksik kalsa da dalgalanmaya devam etmektedir. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetinin kurucu Cumhurbaşkanı Resulzade’nin ifadesiyle *“Bir kez yükselen bayrak bir daha inmez”* (Mehmetzade, 1991: 100)

Ancak Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti kurulduktan iki yıldan sonra vatan duygusu, Azerbaycanlı şairlerin yüreğini sızlatan bir duygudur. Resulzade’nin 28 Mayıs 1918 tarihinde kurmuş olduğu Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti, 27 Nisan 1920 tarihinde Ruslar tarafından ortadan kaldırılmıştır. Mücadele verilerek kazanılmış ve vatana dönüştürülmüş topraklar, artık şairlerin mısralarında hüznün, öfkenin ve özlemin ifadesi olarak kendini bulmaktadır.

Yine aynı dönemlerde yaşanan dünya savaşları, şairlerimizin duygularını daha kuvvetli bir şekilde mısralarına aktardıkları dönemlerdir. Bağımsızlık mücadelesinde verilen birçok şehit; sonraki yıllarda Ermenilerle yapılan mücadelelerde verilen şehitler, Azerbaycan’ın her şehrinde irili ufaklı şehitlikler oluşturmuştur. Bakü “Şehitler Hıyabanı” da şairlerimizin duygularına Kâbelik etmiş ve şehitlerin hatırasına hiç sönmeyecek meşaleyi tutuşturmuştur. Her gün yüzlerce insanın karanfilleri ağlattığı “Şehitler Hıyabanı” Azerbaycan’ın Çanakkale’sidir. Türkiye için Çanakkale Şehitliği ne ise, Azerbaycan için de Şehitler Hıyabanı aynı anlamı ifade etmektedir. En duygusuz insanların dahi belki gözünden olmasa da yüreğinden kan damlatan bu yerler, şairlerimizin mısralarına duygu olmuş, akmıştır. En güzel örneklerinden birini Abdullah Şaik Türk’ün mısralarında görmekteyiz:

“Şu vatanın öksüzleri, gelinleri, dulları

Göz yaşıyla sulamışlar geçtiğiniz yolları

Başkasını istemem, ey Türk çabuk gel

Seni beklemekten yoruldum” (Azerbaycan TKD, 2011:15).

Bugün Azerbaycan bağımsızlığını kazanmış bir cumhuriyettir. Fakat Azerbaycan Türk’ünün yüreğinde bir fay hattı gibi geçen Güney Azerbaycan ve Kuzey Azerbaycan sınırı asrımızın en büyük yarasıdır. Ömrünü “Bütöv Azerbaycan Yolu”na adanmış olan büyük devlet adamı Ebulfez Elçibey’le birlikte, birçok Azerbaycanlı şair de bu konuyu eserlerinde ele almışlardır. Dünya üzerinde bir milletin ikiye bölünerek birbirinden ayrılması bir yana; ayrı milletler dahi sınırlarını kaldırıp tek devlet durumuna gelmişlerdir. Dünya politikalarının genel bir sonucu olarak, Azerbaycan sınırında da o depremin, bir gün yaşanması ve “Bütöv

Azerbaycan" hülyasını gerçekleştirilmesi her Türk'ün içinde yaşattığı bir özlemdir. Tek milletin ayrı devletler içerisinde yaşamaması Sönmez'i de üzmemektedir. Ana dillerinin, dileklerinin, kanlarının bir olduğu insanları ikiye ayırmak, Sönmez'in mısralarına şu şekilde yansır:

"Cahanda kim görüp gan gardaşı gardaşdan ayrılısın?

Guru can, candan ayrılrsa, gızıl gan gandan ayrılmaz.

Ana dil bir, dilek bir, arzu bir, gan bir, ürekler bir,

Hegigetde Azerbaycan, Azerbaycan'dan ayrılmaz" (Meşruteçi, 1989:46).

Mahmizer Mehdibeyova, dünyanın çeşitli köşelerinde özellikle İran'da yaşayan ve kendi dillerinde ilim ve eğitim kurumları olmayan insanların ruh hâllerini Sönmez'in yüreğinden akıttığı mısralarla örnekler: *"Sönmez o kebil şairlerdendir ki, onlar üreklerinin hökmüne hilaf heç ne yazmaz, düşündüklerini şere getirmek için yüz ölçüb, bir biçerler. Söz yazsan eger hekikete hatir yaz. Bir kelime de söz yazma feket alkış için - tezisi ile senet kredosunu elan eden şair şerlerinin birinde yazır:*

Derdimin yoh adı, ünvanı desem.

Heyrete daldırar insanı desem.

Başka bir sözle bu menanı desem:

Öz diyarımda vetensizlemişem!

Nümune getirdiyimiz bu dört mısranın şerhi az kala kitab hecminde olan mena yüküne malikdir" (Mehdibeyova, 2018).

Vatan olmayınca hayat anlamsız hâle gelir. Her insanın özlemlerle yaşatmak istediği dil, bayrak, özgürlük ve kültürel değerlerden yoksun bir hayat, kimsenin arzu edeceği bir durum değildir. Sönmez, "İsa'nın Son Şamı"nda vatansızlığın acısını, kendi dilini kullanamayan, kendi kimliğini ortaya koyamayan insanların acısıyla ifade etmektedir:

"Bir mektub ki yazan özü

Yazdığını ohuyanmır

Ne yazanın imzası var

Ne alanın adı-sanı

Ne yurdu var ne veteni" (Meşruteçi, 2006:48).

Vatandan uzak yaşayan insanlar için vatan, sıla adını alır. Sıla, kişinin doğup büyüdüğü, havasını teneffüs ettiği ve hep özlem duyduğu yerdir. Sıla şairlerin yegâne özlemidir. Her türlü cefa, eziyet, sıkıntı ancak silada sonlandırılır. Gurbette sıla duygusu, daha büyük anlamlar kazanır. Gurbette sonsuzluğa yürüyen insanların tek arzusu da vatanı olan silasında ölümsüzlük uykularına yatmalarındır. Sönmez de bölünmüş bir vatanda kuzeyde kalan toprakları, kendine sıla edinmiştir:

"O gün ki her neyi atmag isterem

Tek ana veteni tutmag isterem

Torpağım yurdumun emanetidir

Hag kimi hagdara çatmag isterem

Çıktığım ufukda batmag isterem

Men senin goynunda dünyaya geldim

Senin goynunda da yatmag isterem" (Meşruteçi, 1989: 66).

Vatanın kutsallığı sebebiyledir ki; şairlerimiz vatani, en değer verdikleri varlıklarla eş tutmuşlar, baş tacı etmişlerdir. Türk edebiyatının her döneminde bu benzetmeler karşımıza çıkmaktadır. Sönmez de vatani, birçok şairde olduğu gibi anneye eşdeğer tutmuş, gerekirse uğruna ölebileceğini vurgulamıştır:

*Vefasız demeyin, siz nahag mene
Men veten gedrini bilen şairem
Anamdan azizdir bu torpag mene
Ugurunda öl dese, ölen şairem”* (Meşruteçi, 1989: 38).

“Veten“ başlığını taşıyan şiirinde Meşruteçi, vatani her şeyinden üstün tutmakta ve edebiyatımızda hisli bir duyguya dönüşen vatani anneye benzetme bu mısralarda da karşımıza çıkmaktadır:

*“Ey Veten! şövkeden, şandan ezizsen.
Damarımda ahan gandan ezizsen,
Anamsan, odur ki, candan ezizsen,
Milyonlar eziz canfidalısan sen!”* (Meşruteçi, 1989: 29).

Vatan her zaman annenin yufka yüreğindeki sevgi değeridir. Vatanın sıkıntıya girdiği dönemlerde bir şimşek gibi, bir yıldırım gibi gürleyen şair, vatanın mahzunluğunu iç sesiyle ifade etmektedir:

*“Çahışın ıldırım, bahışın, şimşek,
Ciyerin yaralı, üreyin kövrek,
Zahirde, sussan da aram deniz tek,
İçinde seslisen, sadalısan sen!”* (Meşruteçi, 1989: 29).

Vatani her şeyin üzerinde aziz bilen Sönmez, diğer duyguları bir kenara bırakıp sadece vatan için yaşanmayacağını da belirterek, her şeyin başında insan sevgisi geldiğini söyleyerek şairi de tanımlar:

*“Ürek ki, sende var, gayğıdan izdir.
Ürek yaranmayıb tek beden için
Veten, öz yerinde candan ezizdir.
Şair ki, yaşamır tek Veten için !
Şair ki, insanı sevir can kimi
Bura şairindir, ora şairin
Şair ki, düşünür bir insan kimi,
Şair dünyanıdır, dünya şairin”* (Meşruteçi, 1989: 117).

Vatan, üzerinde yaşayan insanların gayretiyle anlamını muhafaza eder. Vatan üzerinde yaşayan insanlar, sadece onun korunmasını değil, yükselmesini de sağlamaları gerekir. Ziya Gökalp de Türkçülüğü tanımlarken *“Türkçülük, Türk milletini yükseltmektir”* (Gökalp, 1978:13) ifadesini kullanmaktadır. Vatanın istikbali için milletin, milletin istikbali için de fertlerin çalışması gerekir. Azerbaycan’ın bir diğer önemli şairi Mehmet Araz da bu konuyu ele alır ve *“Azerbaycan çiçeklerin içinde gaya”* (Habibbeyli, 1999:8) mısrasıyla, onun bekası için o kayaların arasında yetişen çiçeklerin olması gerektiğini söyler. Memmed Araz’ın şiirlerinde "vatan" kavramı derin bir ahlaki ve felsefi içeriğe sahiptir, kendine özgü nitelikleri ile açık bir

milli mefkûre ve ideal haline gelmektedir. Şairin vatani "mayası nur, gayesi nur" olan Anavatanımız Azerbaycan'dır!

“Azerbaycan – mayası nur, gayesi nur ki,

Her taşından alov dilli ok ola biler.

“Azerbaycan!” deyilende ayağa dur ki,

Ana yurdun yüreyine dokuna biler” (Novruz, 2021: 2).

Vatani, vatan konumundan çıkartmak için üzerinde yaşayan insanların dilleriyle, kültürleriyle, adlarıyla, inançlarıyla oynamak gerekir. Bunların yeterli kalmadığı durumlarda Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi milyonlarca insan sürgüne gönderilir, zindana atılır, kurşuna dizilir (Buran, 2007). Azerbaycan da yaşayan ve orayı bir vatana çeviren insanların da yetmiş yıl boyunca dilleri, kültürleri, isimleri ve inançlarıyla oynanmıştır. Ruslar tarafından vatan, vatan olmaktan çıkartıldığı gibi coğrafyadan da Türk izleri silinmeye çalışılmıştır. Sovyetler döneminde kullandıkları Latin alfabesinden -Türkiye Cumhuriyeti Arap alfabesinden Latin alfabesine geçtiği için- Kiril alfabesine geçirilmelerinin altında yatan asıl neden de budur. İsmail Gaspiralı'nın “Dilde, fikirde, işte birlik” anahtar cümlesiyle ete kemiğe büründürdüğü Türk birliği düşüncesi, aydınlarımızın konuyla ilgili hassasiyetini ortaya koymaktadır. Bu konuyla ilgili özellikle Atatürk'ün şu sözleri dikkatle okunmalı ve yorumlanmalıdır:

“Bugün Sovyetler Birliği dostumuzdur. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını kimse bugünden kestiremez. Tıpkı Osmanlı gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan gibi parçalanabilir, ufalanabilir. Dünya yeni bir dengeye ulaşabilir. İşte o zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir. Bizim bu dostluğun idaresinde dili bir, inancı bir, özü bir kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Hazır olmak, sadece o günü susup beklemek değildir. Hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır? Manevi köprülerini sağlam atarak. Dil bir köprüdür. İnanç bir köprüdür. Tarih bir köprüdür. Köklerimize inmeli ve olayların böldüğü tarihimizin içinde bütünleşmeliyiz. Onların bize yaklaşmasını bekleyemeyiz. Bizim onlara yaklaşmamız gerekir. (30 Ekim 1933, Ziraat Bankası Arşivinden)”²

Kültürün nesiller aracılığıyla aktarılan örf, âdet, gelenek ve göreneklerin tamamı olduğunu düşünen Sönmez, kültürüne sahip çıkmayan ve Rusların oyunları neticesinde soylarını öldüren kimselere karşı da büyük eleştiri getirir. “Atadan galmiş kendli familiasını medenileştirmek isteyen şehirli dosta” dipnotuyla başladığı şiirinde bu tip insanları eleştirmektedir:

”Soy adın değıştin min arzuyla sen.

Dedin: Goy neslimde yaşasın adım.

Demedin: Bu adı yaşatmadım men.

Bes nece yaşatsın benim evladım?

Ey baba adını daşımayan dost,

Adını yaşadan olacag mı? Hey!

Babalar adıyla yaşamayan dost,

Adınla yaşayan olacag mı? Hey!” (Meşruteçi, 1989: 126).

Sönmez, vatan duygusunu bayatılara da yansıtmıştır. Bu türden şiirlerinde vatani yaşatan unsurların başında, vatan uğruna verilen canların geldiğini ifade eder:

“Esgerem veten derdim

² Azerbaycan Türk Kültür Dergisi, Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, S.333, Mayıs-Haziran 2000, İç kapak.

Govr edip biten derdim

Men bir ekinçiyem ki

Can ekdim, veten derdim” (Meşruteçi, 1989: 15).

Vatan üzerinde yaşayan insanların ortak hedefleri olmalıdır. Bu hedefler vatani ölümsüzleştirir, sonraki nesillere aktarılmasını sağlar. Sönmez’in bakış açısı, isteği, şairliğinin felsefesi "Bir olmalı" şiirinde kendini göstermektedir. Bu şiir onun hayatının gayesi, şairliğinin yüksek ülküsüdür:

“Heyat çeşmesinden su içmek için,

Böyük arzulara yetişmek için,

Min illik yaralar bitişmek için

Arzu bir, gaye bir, yol bir olmalı” (Meşruteçi, 1989: 5).

Sönmez’de vatan duygusu, içinde sönmeden yanan bir ateştir. O ateş, gün geçtikçe daha da harlanmaktadır. Çünkü o, odlar ülkesinin şairidir. Ondaki vatan sevgisinin sönmeyen ateşi, anlık bir durum değildir. Ondaki ateş, aynı sevdıyla kavrulmuş, bir anadan süt emmiş, aynı ocaktan alev almış, büyük Azerbaycan evlatlarının ortak şevkidir. Ocağı yıllara, yüzyıllara dayanan bir ateştir. Bu durumu da yüksek bir seciyeyle ifade ettiği mısralarına yansıtmıştır. Mustafa İskenderzade’ye yazdığı şiirde içinde yanan ateşi bütün benliğiyle açığa çıkarmaktadır:

“Bir sevginin vurgunuyug,

Bir anadan süd emmişik

Bir torpağın övladıyig

Bir Şirin’in Ferhad’ıyig

Böyük Veten Azerbaycan balasıyig

Bir ocağdan od almışig

Sönmezin de od alovu odu sönmez odu sönmez” (Meşruteçi, 1989: 125).

4. Sonuç

Toprağı vatan yapmak kadar, o vatanın yaşatılması, sonraki nesillere aktarılması da önem taşımaktadır. Belki de asıl mücadelenin bu noktada verilmesi gerekmektedir. Toprağı vatan yapan değerlerin yaşatılması, vatani ebedileştirir. Vatanın sıkıntıya girdiği dönemler; dil, millet, aile ve diğer kültürel değerlerin önemsenmediği dönemlerdir.

Her duygu ve düşünce her zaman sesli bir şekilde ifade edilmeyebilir. İnsanların sustuğu, kalemin yazıp çizmediği dönemlerde şairler içten gelen duyguları en gür sesleriyle haykırırlar. Bunun için gerekirse zindan hayatı yaşarlar gerekirse ölüme korkusuzca yürürler. Bu Türkiye’de böyledir, diğer Türk coğrafyalarında da böyledir. Anadolu Türk edebiyatında vatan şairi denilince; akla ilk gelen isim şüphesiz Nâmık Kemâl’dir. Mehmet Akif, Yahya Kemal, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul gibi şairler de vatani, yüksek bir duygu olarak ifade etmişlerdir. Ama şunu da belirtmek gerekir ki; Azerbaycan Türk edebiyatında mevcut şairlerin birçoğu vatan şairi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bahtiyar Vahapzade, Kerim Meşruteçi (Sönmez), Samet Vurgun, Mehmet Araz, Mehmet Aslan, Mehmet İsmail, Nebi Hezri ve benzeri şairlerde görülen vatani her şeyden üstün tutmak düşüncesi, emperyalist dünya düzeninde bir abide gibi yükselmektedir.

Azerbaycan Türklerinin Cenubî Azerbaycan olarak adlandırdığı Güney Azerbaycan 1945 yılında Azerbaycan Millî Hükümeti’ni kurmuş, başlangıçta özerk devlet statüsünü

kazanmış, sonrasında bağımsızlık yolunda yürümek istemiştir. Ancak 1946 yolunda Sovyetlerin İran'la anlaşmaları neticesinde burada yaşayan Türklerin bağımsızlığına son verilmiştir. Aynı yıllarda yaşanan dünya savaşları bu coğrafyayı çalkantılı bir hâle getirmiştir. Sönmez, bu çalkantılı coğrafyadaki havayı teneffüs etmiş; hüznü, ayrılığı, özlemi iliklerine kadar hissetmiştir.

Azerbaycan Türk edebiyatında müstesna bir yere sahip olan Kerim Meşruteçi (Sönmez), yaşadığı dönemler itibarıyla millî değerlerden yoksun yaşamının veya millî değerlere özlemle yaşamının sıkıntılarını en yüksek seviyede görmüş ve yaşamıştır. Bağımsızlık yolunda, anavatan, dil, aile ve diğer kültürel değerleri içeren mısralarını korkusuzca haykırmıştır. Dünyaya geldiği yıl itibarıyla çalkantılı olan coğrafyanın bütün olaylarını yaşamış ve tanıklık etmiştir. O, odlar ülkesi şairi olarak azatlık yolunda meşaleyi yakan ve hiç bırakmadan elinde taşıyanlar arasında yerini almıştır.

Kaynakça

Adıgüzel, S. (2011). Bahtiyar Vahabzade'nin Şiirinde Millet, Vatan ve Dil. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. S. 31.

Ahundov E. (1978). *Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri*. (haz. Tezcan. S.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akpınar, Y. (1994). *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Azerbaycan Türk Kültür Dergisi (2000). *Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları*, S. 333, Mayıs-Haziran, İç kapak.

Azerbaycan Türk Kültür Dergisi (2011). *Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları*, S. 378, Mayıs-Ocak, s.15.

Buran, A. (2007). *Kurşunlanan Türkoloji*. Elâzığ: Manas Yayıncılık.

Elçibey, E. (1998). *Bütöv Azərbaycan Yolunda*. Ankara: Ecdad Yayınları.

Eliuz, Ü. (2010). Bahtiyar Vahabzade'de Vatan Temi ve Anne İlişkisi. *Erdem*, S.67.

Erşahin, M. (2020). Tebrizli Şair Kerim Meşruteçi Sönmez ve "İsa'nın Son Şamı": Hayatı, Fikrî ve Edebî Kişiliği. *İran Çalışmaları Dergisi*, C.4/1, s.39-64.

Gökalp, Z. (1978). *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Varlık Yayınları.

Habibbeyli, İ. (1999). *Halg Şâiri Memmed Araz*. Bakü.

Heyet, M. Rıza (2016). Üstât Kerim Meşruteçi Sönmez'den Yeni Armağanlar. *Varlıq* 2, No.5-6, s.65-71.

Kadiroğlu, M. (2017). Üç Vatan Şairi ve Şiirlerinde Mekân Öğeleri. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(2), 395-421.

Karaağaç, G., Açıkgöz H. (1989). *Azerbaycan Bayatıları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karakaş, Ş. (2010). Vatan Şairi Bahtiyar Vahabzade. *Gazi Türkiyat*. Bahar 2010 / S.6, s.77-98.

Köstüklü, N. (1991). I İnönü Muharebesi ve Bazı Siyasi Sonuçları Üzerine Düşünceler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Ankara. Cilt, 7, S. 21,

Mehdibeyova, M. (2018). Veten, Millet ve Edebiyyat Sevdalısı: Kerim Meşruteçi. Bakü: 525. *Gazete*.

Mehmetzade, M. B. (1991). *Milli Azərbaycan Hareketi*. Ankara: Azerbaycan Kültür

Derneği Yayınları.

Meşruteçi Sönmez K. (1989). *Garanguş Yazı Gözler*. Bakü: Yazıcı Yayınları.

Meşruteçi Sönmez K. (2006). *İsa'nın Son Şamı*. Tebriz: Neşre Endişe Yayınları.

Meşruteçi Sönmez K. (2016). *Şeh Muncuğu*. Tebriz: Neşre Endişe Yayınları.

Namık Kemal (2019). *Vatan yahut Silistre*. (ed. Kolaç, E.) Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.

Novruz, V. (2021). Memmed Araz'ın Şiirlerinde Vatanseverlik ve Güney Özlemi. *STAD Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, S. 1.

Okumuş, S. (2008). Modern Güney Azerbaycan Edebiyatı. 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Edebiyat Bilimi Sorunları ve Çözümleri Bildiriler Kitabı*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları s.1141-1171.

Taştan, Z. (2006). Kerim Meşruteçi Sönmez ve Şairliği. *Arayışlar Dergisi*, S. 15, S. 93-114.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

Bu çalışmanın yazar/yazarları, ... Üniversitesi ..... Etik Kurulu'nun tarih ..... sayı ..... ve karar..... ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.